

Людмила Сипко,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна»

Поезія і не поезія: де межа? Стилістичні особливості сучасної української поезії

УДК 81'38:821.09.161.2-1

<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.3.336581>

Сучасної поезії значно більше, ніж якісної літературної критики про неї. Закрадається думка, що навіть в «акул пера» не завжди вистачає сміливості написати щось ґрунтовне про творчість молодих поетів третього тисячоліття. А в оцінках тих, хто наважився це зробити, час від часу проглядається несподіваний підтекст: здається, що критик не стільки об'єктивно аналізує художній матеріал, скільки намагається толерантно виправдати «сміливі експерименти поета», які йому самому не зовсім до душі.

Можливо, саме тому в розміщених в інтернеті добірках текстів, які мають на меті ознайомити широкого читача з новими поетичними іменами, а також на популярних українських поетичних веб-сайтах («OnlyArt», «Сучасна українська поезія», «Клуб поезії», «Поетичні майстерні», «Проба пера», «Poetree» та ін.) упорядники художнього матеріалу зазвичай обмежуються максимально коротким, ніби зробленим «на ходу» представленням автора, в якому акцентують увагу на оригінальності його світобачення, але здебільшого уникають коментарів щодо художньої сторони твору — тобто того, що власне робить текст поезією.

Для підтвердження висловлених думок наведемо приклад такого типового «коментаря нашвидкуруч». У матеріалі з назвою «Молода українська поезія — які імена треба знати» літературознавець Ростислав Семків, представляючи поетесу Катерину Балашову, пише: «Поезія цієї авторки непокоїть. Рядками наче промовляє зачана тривога та притлумлений неспо-

кій. Можливо, це не лише вірші, але й речитативи якогось незнаного ні нам, ні самій поетці ритуалу — його фрагменти, зітлілий спогад» [9].

В інтернет-добірці матеріалів із заголовком «Сім смертних гріхів української поезії: сучасні українські поети про міти й реальність», укладений журналісткою Аріною Кравченко, читаємо висловлювання Ростислава Кузика: «Поезія — це завжди римоване і високе». Львівський поет і прозаїк стверджує, що зараз у нас «...поезії дуже мало... У медійному просторі зазвичай проскакують класики або те, що помилково вважається поезією. Це несерйозно» [11].

Думку Ростислава Кузика розвиває поет та літературний критик Ігор Мітров: «Гарних поетів — одиниці». За його словами, поезії в сучасному медійному просторі достатньо, «але водночас ще більше шлаку, який видають за поезію, і це проблема, бо його настільки багато і його амбасадорами часто виступають такі люди, що в декого може й справді скластися враження, що оце вона і є — поезія» [11].

На наш погляд, камінь, кинутий Мітровим у город амбасадорів, справді змушує замислитись над тим, як саме у наших сучасників відбувається формування поетичного смаку і хто має його розвивати. Звісно, не йдеться про те, що всі читачі мають на професійному рівні вивчити теорію вірша. Але коли бачиш у соцмережах чи на художніх порталах схвальні відгуки про відверто примітивні твори, мимоволі задумуєшся. Не будемо сперечатися з прислів'ям, що на колір і смак товариш не всяк... А тому скажемо, що в такій ситуації стає образливо власне не за автора обивательського коментаря. Образливо за саму Поезію...

Отож, спробуємо знайти відповідь на питання: чи кожен, хто вважає себе поетом, насправді поет? Як визначити межу між поезією і не поезією? Які стилістичні особливості найчастіше стають візитівкою сучасної поетичної творчості?

Новітня українська поезія потребує серйозного, всебічного вивчення. Але це завдання може бути виріше-

не лише у фундаментальному науковому дослідженні. А тому у своїй статті ми лише розставимо окремі акценти на тих особливостях, які зазвичай формують уявлення читача про сучасну поетичну творчість.

Коли ми говоримо про художні течії чи стилі в їх історичному розвитку, то згадуємо про існування в них моністичних і плюралістичних тенденцій. Перші з них спираються на єдину систему уявлень про завдання мистецтва і методи їх досягнення. Другі — відверто відкидають єдність поглядів митців і пропагують підкреслену індивідуальність бачення і художнього відображення світу. До характерних прикладів моністичного стилю можна віднести середньовічне мистецтво, мистецтво Відродження, класицизм, у яких художнім канонам надавалося особливо велике значення. Множинність підходів до принципів художньої творчості почала вимальовуватися у критичному реалізмі і досягла свого розквіту в модернізмі, який відзначився пошуками нових форм відтворення дійсності. Але при цьому модерністські течії все-таки виробляли всередині себе певні норми, претендуючи передусім на елітарність своїх доробків. А от постмодерн досі не отримав однозначного трактування науковцями, бо він швидше тяжіє до хаосу, еkleктики, ніж до системи. Ось тому багато хто вважає, що в нього простіше «вписатися». Часто саме з цього наївного переконання народжується графоманія.

Незаперечною істиною є те, що жити у суспільстві і бути вільним від суспільства не можна. Так само і митець, обертаючись всередині загального літературно-історичного процесу, має не лише контактувати з ним, а й уміти визначити у ньому свою «нішу».

На жаль, це не є властивим для значної частини представників сучасної молодшої поезії, адже в їхньому творчому доробку ми бачимо всі складові того, що нідерландський вчений Доуве Фоккема називає нонієрархією [14]. Художня нонієрархія виражається у відсутності чітких правил і систем у художньому процесі, творчості та її сприйнятті. Вона заперечує традиційні розподіли на «правильне» і «неправильне» мистецтво, акцентуючи на рівності різних стилів, технік, жанрів і підходів.

Отож, спроєктуємо висунуті нами теоретичні тези на сучасну поетичну творчість, щоб зрозуміти ступінь достовірності нашої гіпотези.

Передусім означимо художній матеріал, який буде взято для аналізу. Оскільки сучасний читач знайомиться з новими здобутками поетів переважно в інтернеті, оберемо і ми цей шлях: зупинимось (абсолютно випадковим чином) на тих віртуальних збірках чи окремих іменах, які першими відгукуються на пошуковий запит «молода українська поезія».

Одразу треба зазначити, що сучасна поезія дуже строката як за тематикою, так і за стилістикою. Не можна рубати з плеча і стверджувати, що зараз талановитих поетів зовсім нема. І хоча сподівань на те, що хтось із нинішніх служителів Евтерпи з часом поповнить список класиків, не дуже багато, тим не менш серед молоді є досить яскраві поетичні постаті.

Прикметно, що особливе піднесення молодшої української поезії викликала війна. Саме у воєнній тематиці можна побачити чимало творів, які є цікавими і в ідейному аспекті, і з погляду образності та стилістики. Гострота змісту спонукає до максимальної відповідальності автора за форму твору, що виражається у тяжінні до традиційних віршових канонів, які є мірилом поетичного таланту для тих, хто звіряє його з кращими взірцями класичної поезії: це рима, строфа і віршовий розмір.

Редакторка сайту ELLE.UA Юлія Николайчук зробила досить вдалу інтернет-добірку віршів молодих поетів про російсько-українську війну, представивши читачам дев'ять цікавих імен.

Найталановитішими нам видалися вірші Дмитра Лазуткіна. В них і всеосяжна життєва філософія, і гострий біль війни, і нетривіальна образність, і тонке чуття ритму і рими. Це справді ті твори, які заслуговують на увагу широкої читачької аудиторії. Проти-туємо уривок одного з них:

*У березні морозному чи в квітні,
коли зірки, мов рани ножові,
знайди слова, які комусь потрібні,
знайди слова — допоки всі живі.*

*Нехай вони гарчать як дикі звірі,
нехай розкажуть, як насправді є.
Господь рятує кожного по вірі
і кожному по справах роздає. [3]*

Подих непересічного таланту відчувається й у віршах Дар'ї Лісич. Їх вирізняє чисто жіноча м'якість почерку, але за нею проглядається пристрасна натура авторки, якій вдається поєднати у поетичних рядках лід і полум'я, душевне сум'яття і раціональну рівновагу. Дар'я Лісич покладається на максимально просту лексику, а тому її вірші не завжди насичені оригінальними зображувально-виражальними засобами. Вони підкуповують читача іншим — щирістю наскрізної думки і витонченою мелодикою:

*просто будь живим. просто не вмирай.
я під час війни більшого не прошу.
черги вже і так з українців в рай,
а для некла ти надто вже хорошиий.*

*хай-но не удво, хай-но все не так.
знаю — перед цим і війна безсила.
просто хай між хмар червовий літак
в бік твого вікна не спрямує крила. [3]*

Проте далеко не всі поетичні твори з добірки Юлії Николайчук заслуговують на однозначно схвальні оцінки. Літературознавці, які тяжіють до традиційних поглядів на лірику як рід літератури, основним їх ганджем вважають те, що молоді автори й авторки геть ігнорують віршовий розмір, який завжди вирізняв талановитих поетів. Звісно, легше написати, не озираючись на якісь там ямби чи амфібрахії. Але поезію без віршового розміру читати складно: вона не ллється, як Шевченкове слово, не вражає музикальністю, як твори Ліни Костенко... Поезія з часу виник-

нення цього роду літератури тим і відрізнялася від прози, що мала ритм — свою неповторну внутрішню музику. Навіть наявна рима не дає того відчуття поезії, як її ритм. Адже білий вірш (тобто неримований, але з дотриманням віршового розміру) на слух справляє більше відчуття поезії, ніж римований, у якому відсутній чіткий ритм.

Прочитуємо першу поетесу зі згаданої нами добірки — *Тетяну Власову*.

*Кордони тримаються правдами і неправдами.
На кордоні лежать патрони, ростуть фіалки.
Якщо ти зберешся писати своїм праправнукам —
напиши їм, хай бережуть те, що мають, змалку. [3]*

Думка цього катрена досить цікава, хоч трохи й сумбурна. Але структурно (як поезія) ці рядки тримаються лише на рими. Їх навіть під найбільш «ліберальне» визначення дольника чи акцентного вірша важко підвести — не вистачає аргументів.

Ще одна поетеса з добірки Юлії Николайчук — це *Оля Лозинська*. Вона представлена як музикознавиця і культурна менеджерка у сфері класичної музики. Здавалось би, кому, як не людині, пов'язаній з музикою, реалізувати своє чуття музики в поезії? Але ні. Індивідуальний стиль Лозинської взагалі не дає жодних підстав віднести її художні експерименти до поезії, позаяк вони більше схожі на такі собі мікроесе. А тому з'являються певні сумніви, що їм місце у добірці з назвою «Війна, любов, надія: сучасна українська поезія»...

Наведемо цитату з твору, який має назву «шрами»:

*я хочу
досліджувати
кожен
твій шрам
губами
напів
дотиком
вкривати
дрібною
парою
подиху
ую
географію
твого тіла
—
мапи
війни. [3]*

Сперечатися із заявленим висловом «я художник, я так бачу» — справа невіддільна. Але чи не користуються ним як виправданням ті, котрі не здатні свій (хай навіть дуже оригінальний!) потік свідомості подати читачеві у майстерній формі, яка б справді мала статус до поезії?

Ще донедавна у літературознавстві слова «вірші» і «поезія» вживалися практично як синоніми. Наприклад, у «Словнику-довіднику літературознавчих термінів» за редакцією О. В. Бобиря читаємо: «...слово «вірш» вживається для означення цілого поетич-

ного твору, а «вірші» — як синонім поезії, віршованої мови» [Бобир, О. В. 2016: 31]. А «Літературознавчий словник-довідник» за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка дає таке визначення: «Поезія — ритмічно організоване мовлення, постає на основі конкретно-історичної версифікації системи, відмінне від прози» [Гром'як, Р. Т. (Ed.). 2007: 540].

Але в останні роки з'явилася тенденція до розведення понять «вірші» і «поезія» мало не в різні площини: якщо вірші для деякого із сучасних літературознавців хоча б певною мірою передбачають наявність рими і розміру, то під визначенням «поезія» тепер розуміють щось абсолютно аморфне, що має право виходити за будь-які встановлені рамки. У такій, не побоїмось такого слова, «недопоезії» завоювання уваги читача зазвичай будується виключно на епатажі. Інколи він буває більш-менш органічним, але частіше — просто рятівним, покликаним прикрити недостатність власне *поетичного* таланту їх автора.

І все ж, на противагу нашим обґрунтуванням, окремі критики заповзятю обстоюють свою точку зору в тлумаченні різниці понять «вірш» і «поезія», всіляко прагнучи надати поезії повне право на «вільне плавання». Цікавою (але не бездоганною за аргументами) є думка харківського філософа і культуролога Вадима Мірошніченка. В інтернет-статті «Поезія, вірш, ризик» він пише: вірш «виражає «дещо», заповнюючи це «дещо» в форму», а поезія «є тим, що поза інтерпретаціями». І далі: «Вірш нездатний шокувати (хай би який сенс у нього вкладали). Чи може шокувати форма, до якої призвичаїлися (на яку очікують), і слова, до яких звикли?» [8]

Схоже на те, що цими словами Мірошніченко зухвало перекреслює значення сформованого століттями поняття лірики як літературного роду, ніби забуваючи, що для висловлення думок в іншій (невіршовій) формі у нас є ще й проза, яка у майстерному виконанні справляє не менш сильне враження на читача. Тобто критик фактично заперечує, що класична поезія може мати не лише формальний (як філігранно організована ритмічна структура), але й психологічний, емоційний вплив на реципієнта.

У процитованому вище творі Олі Лозинської повною мірою виявляє себе нонієрархія — бунт проти правил. І вона проглядається не лише у відсутності віршового розміру чи рими. Авторка йде на ще більш конструктивне руйнування всіх канонів: у кожен рядок розміщує лише одне слово. А коли вже і слова їй здається забагато, вона залишає у рядку тільки його половину — напів, не ставлячи після неї знак переносу. Таке структурне свавілля нам видається досить сумнівною претензією на оригінальність. Приреченими на невдачу стають наші експериментальні спроби скласти із розрізнених слів цілісні поетичні рядки — все одно в них не з'являється абсолютно нічого, що нагадало б віршову мову.

Ще один сумнівний «модний тренд» сучасної поезії — написання творів без розділових знаків. З погляду мовознавства, такі тексти є аберантними, оскільки

вони мають відхилення від нормальної будови. Творці пунктуації як науки добре розуміли, що функція розділових знаків починається з їх візуального значення, яке вже під час сприйняття тексту, розміщеного на папері чи іншому матеріальному носії, наповнюється певним змістом. А далі, при звуковому відтворенні написаного, розділові знаки стають додатковим джерелом експресивності, динамічності, виразності, логічності, вони допомагають розчленувати текст на смислові частини. Без розділових знаків деякі стилістичні фігури (напр., парцеляція, еліпсис, риторичні питання, імперативність) взагалі зникають як художні прийоми, а протиставні конструкції на кшталт «стратити не можна помилювати» руйнують розуміння тексту. І коли сучасні поети ігнорують розділові знаки не заради якогось одиничного, ситуативно виправданого експерименту, а в абсолютно усіх своїх творах, у декого з читачів вряди-годи з'являється нав'язлива думка, що їх автори просто не впевнені у своїх знаннях з пунктуації, а тому обирають спрощений шлях, видаючи його за модну сучасну тенденцію або унікальну ознаку індивідуального стилю. Але це не зупиняє графоманів, які, очевидно, вважають, що стати поетом дуже просто: не лише теорію віршування не потрібно вчити, але навіть правила пунктуації...

Наступний матеріал для аналізу візьмемо з інтернет-збірки «Нові рими української поезії: яким є голос сучасної молоді» (укладачка Софія Полено). Перше, що впадає в очі у назві збірки, — це слова «нові рими». Але, як то кажуть, не варто передчасно зачаровуватись, щоб потім не розчаровуватись, бо римованих рядків у цьому зібранні майже немає. Мабуть, укладачка назвала свою добірку, не дуже вдумуючись у її сутність: просто за звичкою, що поезія і рима — поняття нероздільні.

Прочитуємо уривок з вірша «Сон» Софії Ленартович, який є типовим прикладом зібраного Софією Полено літературно-художнього матеріалу:

*Місто засинає.
Нічні вогні вилітають з-під крила літака,
То у будинках-світляках запалюють віру,
Що зранку світ прокинеться іншим,
Що життя зародиться знову,
Бо що йому ще робити.
Сніг стікає з дахів панельок,
Як мій макіяж після вистави,
І буденна така дивлюсь крізь ілюмінатор. [10]*

Тут настав час для роздумів про ще одну стильову ознаку сучасної української поезії. Відштовхнемося від цитати зі статті літературознавця Ярослава Голобородька: «Верлібри поширюються в українській літературі із вражаючою інтенсивністю, і якщо цей процес так само стрімко триватиме й надалі, незабаром римовані вірші стануть не меншим раритетом, яким свого часу в нас уважалися верліброві форми» [Голобородько, Я. 2006: 57].

Отже, подамо кілька міркувань щодо верлібру, який буквально заповнив терени сучасної поезії і,

як нам видається, став для багатьох легко здобутим «пропуском» у графоманію.

Є захисники верлібру, а є його відверті хейтери. Нашу цікавість викликала інтернет-стаття «Теорія літератури? Ні, не чув...», опублікована під псевдонімом Eisenwolf практиком віршування — поетом В'ячеславом Шестопаповим.

Майстер іронічного стилю у віршах, Шестопапов переносить іронію і в теоретичні роздуми щодо поетичної творчості. Розмірковуючи над поняттям «верлібр», він відверто глузує з початківців, які розуміють його абсолютно примітивно — як зручну форму, де немає жодних обмежень щодо «технічних дрібниць»: «як-от: рими, ритм, правопис, пунктуація, граматики, наголоси, логічна побудова». Адже за цими обмеженнями, на їхнє переконання, «губиться душа» і «втрачається індивідуальність» [13].

Дозволимо собі подати трішки довшу цитату з цієї, без перебільшення — скандальної, публікації:

«...хвала Господу, що є така чудова річ, як верлібр! Для нього не треба нічого вчити, не треба роками вправлятися у віршуванні. Сів — і записав усе, що спало на думку, адже «все геніальне просто». Так, справді у світі є уніками, які таким чином творять шедеври. Їх одиниці на мільйон, однак отримати з лайна цукерку прагне (і щодня вперто намагається) кожен другий. Ціле покоління геніїв? Ото дивина!

Утім, сідати за верлібри треба з великим літературним багажем за плечима: не тільки з життєвим досвідом, але і з неабиякими досягненнями у традиційній (ритмізованій) поезії; маючи визнання не п'ятисот друзів у соцмережі, а завоювавши дорослу, серйозну та, що головне, незнайому аудиторію.

Якісний верлібр має і ритм, і рими, і художні засоби, і образність, як традиційний силабо-тонічний вірш, але всі ці елементи майстерно приховані. Верлібр — це не простий набір рядків, а гарно продуманий і ретельно відшліфований твір. Верлібри пишуть і переписують, читають і перечитують, перш ніж опублікувати, аби жоден огріх, жодна помилка не відволікла читача, не перервала розвиток думок і почуттів. Якщо верлібр — це «оголена душа» автора, то деяким авторам краще не показувати її. І що ми натомість маємо? Безліч літературних збоченців-експібіціоністів» [13].

Здається, краще висловити думку вже не можна. А тому відмовимося від будь-яких коментарів до цієї цитати і повернемося до поетичного матеріалу, який дасть нам ще кілька цікавих зразків для аналізу.

На запит «сучасна українська поезія» у гуглі відгукується Антологія молоді української поезії III тисячоліття / упоряд. Лаюк Мирослав. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 496 с. У ній представлені понад 70 поетів, твори яких дуже різняться за своєю художньою цінністю.

Додати ще кілька штрихів до особливостей сучасного верлібру нам допоможе вміщений до антології твір «Першотравневі соки» Олега Коцарева:

нуль третій — рік скриття
перше травня — скриття річок
останній термін; країні плоти
нашої дитячої флотилії
закинули груші в пісок
поснули між равликів
повстали проти віхоли
та від мами з папою ніде не дітись:
і либідь не скрижаніла
й христос воскрес
і на моїй кишені — червоний бантик [5].

Сумбурний потік свідомості молодого автора піддається декодуванню далеко не з першої спроби. Але немає сумнівів, що «печать незабаганності» на центральну думку твору накладає ще й епатажна форма. І тут мова не лише про верлібр, ба більше — про таку синтаксичну структуру, у якій за якоюсь незрозумілою логікою розставлена тільки половина розділових знаків. Рука філолога просто тягнеться, щоб червоним чорнилом домалювати в тексті всі відсутні коми.

Та авторські експерименти на цьому не закінчуються. Піддаючись досить поширеній серед сучасних поетів моді, Олег Коцарев ігнорує велику букву. Та якщо з її відсутністю на початку речення ще можна якось змиритися, то написання власних назв (серед яких є не лише слово Либідь, але й Христос!) з малої літери викликає обурення не лише філолога, але й пересічного читача. Даремно комп'ютерна програма з перевірки орфографії підкреслює червоним ці помилки — для автора поезії більш важливим залишається його формальне «новаторство».

Але є серед зібраних в антології імен ті, чиї твори читаєш із задоволенням. Отож, щоб зберегти паритет між представленням вдалих і невдалих поетичних спроб, процитуємо уривок з вірша Ніни Кур'ятої:

*В канделябрах каштанів згорить
семисвічник суцвіть,
Переживши смертельний двобій
з диким нападом зливи,
І розбурхана ніжність раптово лине з верховіть,
Ніби віск небджолиний, гарячий, м'який і пестливий.

І розквітне троянда в душі, і позбудеться сну,
Ніби келія ця їй і справді вже стала тісною,
І в пориві до неба зруйнує незриму стіну —
Ту, що ділить планету на простір
між мною й не-мною. [6]*

Читаючи цей вірш, відчуваєш, наскільки легко летиться музика трискладового віршового розміру — анапесту. Підсилені яскравою образністю, ці поетичні рядки свідчать про те, що в літературному процесі XXI століття обдарована молодь є.

Підбити підсумок усьому сказаному спробуємо, відштовхнувшись від твору ще одного поета з «Антології молодого української поезії III тисячоліття» — Мірека Боднара:

*хороші вірші погані вірші
це не так вже й важливо
якщо ти навчився вибирати з життя
лише потрібні тобі шматки
навіть якщо це чужі думки
що немов птахи
покидають тепле гніздо голови
і осідають словами
на засніжених полях сторінок
чи просто
через рот
ледь торкаючись губ
летять за вітром геть
не належачи більше нікому [2]*

Що ж, життєва позиція автора визначена досить чітко: «вибирати з життя лише потрібні тобі шматки, навіть якщо це чужі думки». З одного боку — підкуповує чесність змісту. З іншого — дратує форма. Такі вірші досить важко вчити напам'ять. Та й не дуже хочеться...

Чужі думки, чужі образи, занурені в епатажну оболонку, смакування індивідуального стилю при повному нерозумінні межі між літературними родами — це те, чим сьогодні грішить значна частина української поезії. От і виходить, що поетів у нас сьогодні багато, але хороших — одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антологія молодого української поезії III тисячоліття / упоряд. Лаюк Мирослав. (2018). Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 496 с.
2. Боднар Мірек. Вірші. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bodnar_Mirek/Khoroshi_virshi_pohani_virshi.pdf?PHPSESSID=aigq4uj46a1j4a8kkrp0b6v37
3. Війна, любов, надія: сучасна українська поезія. URL: <https://elle.ua/ludi/interview/cuchasna-ukrainska-poeziya-viyna-lyubov-nadiya/>
4. Голобородько Я. (2006). Андрій Боднар. Архітектура верлібрів. Слово і час. 2006, № 5, 57–60.
5. Коцарев Олег. Вірші. <https://artvertep.com/print?cont=3028>
6. Кур'ята Ніна. Вірші. URL: <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=kuryata&page=kuryata07>
7. Літературознавчий словник-довідник. — 2-ге вид., випр., допов. За редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Академія, 2007. 752 с. (Nota bene).
8. Мірошніченко Вадим. Поезія, вірш, ризик. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/poeziia-virsh-ryzyk>
9. Молода українська поезія — які імена треба знати. URL: <https://chytomo.com/moloda-ukrainska-poeziia-iaki-imena-treba-znaty/>
10. Нові рими української поезії: яким є голос сучасної молоді. URL: <https://pisaninamedia.webnode.com.ua/l/novi-rimi-ukrajinskoji-poeziji-yakim-je-golos-suchasnoji-molodi/>
11. Сім смертних гріхів української поезії: сучасні українські поети про міти й реальність. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/suchasna-ukrajinska-poeziya-300635/>
12. Словник-довідник літературознавчих термінів. Упор. : О. В. Бобир, В. Й. Буденний, О. Б. Мамчич, Н. П. Нікітіна. За ред. О. В. Бобири. Чернівці : ФОП Лозовий В. М., 2016. 132 с.
13. Eisenwolf. Теорія літератури? Ні, не чув... URL: <https://rukopis.org.ua/info/statti/teoriya-literatury-ni-ne-chuv.html>
14. Fokkema D. (1984). Literary History, Modernism and Postmodernism. Amsterdam, P. 17–20. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Literary_History_Modernism_and_Postmoder.html?id=csWsUkVSNsC&redir_esc=y